

Jussi Valve

**LAKITEKSTISTÄ KOODIIN -
MITEN INTERNET ON MUUTTANUT KÄSITYKSIÄ
SANANVAPAUSTA?**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
TIETOJENKÄSITTELYTIEDEIDEN LAITOS
2013

TIIVISTELMÄ

Valve, Jussi Tapio

Lakitekstistä koodiin - miten Internet on muuttanut käsityksiä sananvapaudesta?

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2013, 32 s.

Tietojärjestelmätiede, kandidaatintutkielma

Ohjaaja: Moilanen, Panu

Sananvapaudesta ja sen rajoista on kiistelty viime vuosina kenties enemmän kuin koskaan. Suurimpana syynä tähän kiistaan on tietoverkkojen, erityisesti Internetin tuoma muutos viestinnän kenttään. Tässä opinnäytetyössä selvitetään, miten Internet on vaikuttanut käsityksiin sananvapaudesta. Tutkielma toteutettiin kirjallisuuskatsauksena keskittyen erityisesti Internetin viestintävälineenä sananvapaudelle tuomiin uusiin mahdollisuuksiin ja uhkiin, sekä näiden realisoitumiseen. Tutkielman perusteella vaikuttaa siltä, että Internetin myötä sananvapaus on muuttunut enemmän yksilön oikeuksia korostavaan suuntaan. Toinen merkittävä seikka on erilaisten tiedon kulkua rajoittavien tekijöiden, jopa sensuurin nouseminen uudelleen esiin. Kolmanneksi voidaan nostaa esiin sananvapauden sääntelyn siirtyminen säädöksistä ja lakituvista yhä vahvemmin teknisiin ratkaisuihin.

Asiasanat: sananvapaus, internet, sensuuri, verkkoviestintä, liberalismi

ABSTRACT

Valve, Jussi Tapio

From legal text to code - how has the Internet changed our perspective on freedom of expression?

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2013, 32 p.

Information Systems Sciences, Bachelor's Thesis

Supervisor: Moilanen, Panu

Freedom of expression and its limits have been in dispute more than ever during the last few years. The most significant reason for this discord has been the change in the field of communication, brought on by information networks, notably the Internet. This thesis examines how the Internet has influenced the concept of freedom of expression. The thesis has been composed as a literature review. The main focus has been on the new possibilities and threats prompted by the Internet towards freedom of expression and the possibilities for these to actualize. According to this thesis, it appears that the Internet has brought emphasis on the rights of the individual with regard to freedom of expression. The second notable point is the recurrent rise of restrictions in communication, even censorship. And thirdly, the regulation of freedom of expression is moving increasingly from statutes and courtrooms into technical solutions.

Keywords: freedom of expression, freedom of speech, internet, censorship, network communication, liberalism

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	2
ABSTRACT	3
SISÄLLYS.....	4
1 JOHDANTO.....	5
2 SANANVAPAAUS.....	8
2.1 Länsimaisen sananvapauden liberalistiset juuret.....	9
2.2 Liberaalin sananvapauden haarautuminen.....	10
2.3 Sananvapauden funktiot.....	11
3 SANANVAPAAUS INTERNETISSÄ.....	14
3.1 Teknologinen determinismi ja pragmatismi.....	15
3.2 Internet viestintävälineenä	16
3.2.1 Joukkoviestinnän rajojen hukkuminen.....	16
3.2.2 Viestinnän globalisoitumisen haasteet.....	17
3.2.3 Tiedon taloudellinen merkitys kasvaa	18
3.3 Demokratia ja yksilön oikeudet.....	19
3.3.1 Internet uutena julkisena tilana.....	20
3.3.2 Yksilön oikeuksien korostuminen	21
3.4 Tekijänoikeudet ja sananvapaus.....	22
3.5 Internet-sensuuri.....	22
3.5.1 Esto- ja suodatusmenetelmät.....	24
3.5.2 Hakukonesensurointi	25
4 YHTEENVETO	26
LÄHTEET	29

1 Johdanto

Länsimaissa on tapahtunut muutaman viime vuosikymmenen aikana murros, josta on käytetty jopa nimitystä ”kolmas vallankumous”. Muutos on vaikuttanut lähes kaikkiin elämän osa-alueisiin hallinnosta ja kaupankäynnistä viestintään ja ihmisten arkeen. Murroksen tärkein yksittäinen tekijä on tietoverkkojen, erityisesti Internetin räjähdysmäinen kasvu. Viestinnän ja sosiaalisen elämän lisäksi myös tietoyhteiskunnan palvelut terveydenhoidosta pankkipalveluihin siirtyvät enenevässä määrin verkkoon. Samalla ihmiset ovat yhä riippuvaisempia verkosta ja pääsy Internetin sähköisiin palveluihin riippumatta ajasta ja paikasta tulee samanlaiseksi perustarpeeksi kuin sähkö ja vesi ovat nyt. (Viestintävirasto, 2012, Koulu 2012, s. 280).

Meneillään on sekä laajuudeltaan että nopeudeltaan ennennäkemätön teknologinen muutos. Kännyköiden, kotitietokoneiden ja Internetin yleistymisen myötä ns. ICT-ala koskettaa lähes jokaista taloudellista tai yhteiskunnallista aluetta. Elämä ilman sähköpostia ja World Wide Webiä vaikuttaa epänormaalilta (OECD, 2011, s. 14). Tällä hetkellä ollaan matkalla kohti ubiikkiyhteiskuntaa, jossa tietojenkäsittely sulautuu aina vain tiukemmin ja saumattomammin ihmisten arkeen ja arkiseen ympäristöön (Karhula, 2008b).

Internetiin on sen synnystä asti ladattu erittäin vahvoja odotuksia, toiveita ja myös pelkoja. Uusi teknologia on nähty ja nähdään yhä vuoroin rajattomana täydellisen demokratian ja tasa-arvon, mahdollistajana, yhteiskunnan läpinäkyvyyden työkaluna, sananvapauden ihanteen kirkastajana ja vuoroin Orwellin tai Kafkan luomien visioiden toteuttajana, täydellisen valvonnan, sensuurin, tarkkailun ja eriarvoistamisen mahdollistajana, markkinavoimien vallan edistäjänä, sekä rikollisen ja vahingollisen materiaalin leviämisen vauhdittajana (muun muassa Palfrey, 2010, Nikkanen, 2012, Mäkinen, 2006, Oksanen, 2008., Heinonen 2008, Räsänen, 2002.).

Samalla kun Internetistä tulee yhä kiinteämpi osa sekä yhteiskunnan että yksilön elämää, siirtyvät myös ihmisten perusoikeudet enenevässä määrin verkkovaikutteisiksi ja verkoissa hyödynnettäviksi (Saarenpää, 2011, s. 439). Perusoikeuksien turvaaminen myös verkossa on kuitenkin haasteellista. Perinteinen lainsäädäntöprosessi on tämän hetken teknologiselle kehitykselle liian

hidas ja uutta teknologiaa koskevat lait usein jo syntyessään vanhentuneita (Kasvi, 2008). Tämän vuoksi on herännyt pelko siitä, miten erilaiset oikeudet, etenkin perusoikeudet, varmistetaan uudessa yhteiskunnassa. Tietovälineiden, tietojärjestelmien ja tietoverkkojen käytön kasvu merkitsee uusia riskejä yksilölle, yhteisöille ja yhteiskunnalle (Saarenpää, 2011, s. 545).

Kenties kiinteimmin Internetiin liittyvä perusoikeus on sananvapaus. Internetin ja sananvapauden välinen suhde onkin herättänyt runsaasti keskustelua. Sananvapautta pidetään erityisesti länsimaisten demokraattisten yhteiskuntien näkökulmasta keskeisenä ihmisoikeutena (Numminen, 2011). Sananvapautta koskettavat toimet nähdäänkin helposti joko mahdollisuuksina tai uhkina myös suoraan demokratialle (Kämäräinen, 2002 s. 28).

Tässä opinnäytetyössä tutkitaan Internetin vaikutuksia sananvapauden käsitteeseen. Onko Internet muuttanut käsityksiä sananvapaudesta, vai onko se ainoastaan kärjistänyt sananvapauden aina liittyneitä ristiriitoja ja tulkinnallisia näkemyseroja? Aihe on erittäin laaja. Kysymykset, joihin tämä työ pyrkii vastaamaan, ovat:

- mitä sananvapaudella ymmärretään?
- miten Internet on muuttanut viestintää?
- miten Internet on muuttanut käsityksiä sananvapaudesta, sananvapauden tulkintoja ja painotuksia?

Sananvapaus, demokratia ja jopa Internet ovat käsitteinä epämääräisiä ja usein niitä tulkitaan eri tavoin. Internetin ja sananvapauden suhdetta voidaan myös tarkastella useista eri näkökulmista. Sen vuoksi tässä opinnäytetyössä onkin mahdollista ainoastaan raapaista aiheen pintaa.

Työn aluksi käydään lyhyesti lävitse sananvapauden käsitettä, hieman sen taustoja, sekä määritellään miten sananvapaus tässä opinnäytetyössä tullaan ymmärtämään. Sananvapauden ja demokratian ihanteita tarkastellaan erityisesti länsimaisesta näkökulmasta. Lähtökohtana on suomalainen yhteiskunta, mutta jo Internetin globaalius antaa syyn tarkastella aihetta hieman myös laajemmalla perspektiivillä. Sananvapautta käsitellään ensisijaisesti yhteiskunnallisenä perusarvona, joskin säädännöllistä näkökulmaakin on mukaan.

Kolmannessa luvussa keskitytään Internetiin. Koska sananvapaus liittyy ensisijaisesti viestintään ja ihmisten väliseen kanssakäymiseen, jätetään Internetin teknologiset ratkaisut vähemmälle huomiolle ja keskitytään Internetin ominaispiirteisiin viestintävälineenä. Tämän jälkeen kartoitetaan miten Internetin on nähty muuttavan sananvapauden käsitettä, sekä mitä tästä muutoksesta on seurannut tai voidaan nähdä seuraavan tulevaisuudessa. Vaikuttaessaan käsityksiin sananvapaudesta, Internet muuttaa myös käsitystä sensuurista. Tätä osa-aluetta kuitenkin sivutaan tässä opinnäytetyössä vain kevyesti.

Lopuksi vedetään yhteen se, miten sananvapaus näyttäytyy tarkasteltuna Internetin lävitse, sekä mitä vaikutuksia Internetillä on ollut sananvapauden käsitteeseen.

Tutkimusmenetelmänä käytetään kirjallisuuskatsausta, jossa lähteenä ovat paitsi aiemmat tutkimukset ja tieteelliset artikkelit, myös yleisemmin sananvautta ja sen muutoksia käsittelevät kirjoitukset. Koska aiheesta käydään tällä hetkellä erittäin vahvaa mielipiteiden vaihtaa, on lähteiden puolueettomuuden suhteen oltava kriittisiä.

2 SANANVAPAUS

Sananvapautta pidetään yleisesti yhtenä länsimaisen demokratian kulmakivistä. Usein nähdään, että sananvapaus on jopa demokratian toiminnan edellytys. Toisaalta se nähdään tärkeänä oikeutena myös yksilölle: ihmisten on saatava vapaasti ilmaista ja vastaanottaa ajatuksiaan. Sananvapaus myös tukee useita muita vapauksia ja oikeuksia (Kämäräinen, s. 1).

Tieteen termipankissa sananvapaudelle annetaan kaksinainen merkitys: sillä voidaan tarkoittaa säädöksissä, kuten Suomen perustuslaissa säädettyä valtiosääntöoikeudellista (perusoikeus)käsitettä, tai oikeudellisesta sääntelystä irrallaan olevaa yhteiskunnallista perusarvoa (Tieteen termipankki). Tässä työssä liikutaan näiden kahden merkityksen välimaastossa. Sananvapautta tarkastellaan ensisijaisesti yhteiskunnallisena perusarvona, mutta luonnollisesti se heijastuu sääntelyyn ja toisaalta taas sääntely ohjaa jossain määrin yleistä käsitystä siitä, mistä sananvapaudessa on kysymys.

Sananvapaus on paitsi useiden maiden perustuslaissa säädetty perusoikeus, kirjattu myös mm. YK:n Ihmisoikeuksien yleismaallisen julistuksen 19. artiklaan (Universal dictionary of human rights), sekä Euroopan ihmisoikeussopimukseen. Sen lisäksi että edellä mainituissa sitoumuksissa tuodaan esille oikeus ilmaista mielipiteensä, niissä korostetaan myös oikeutta ottaa tietoja vastaan.

Jokaisella on sananvapaus. Tämä oikeus sisältää vapauden pitää mielipiteitä, sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisten siihen puuttumatta. (Euroopan ihmisoikeussopimus, 10 artikla)

Sananvapaus ei kuitenkaan koskaan ole täysin rajoittamaton. Sananvapautta rajoitetaan useista syistä, yleensä näillä pyritään turvaamaan muita perusoikeuksia tai yhteiskunnan toiminta. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10. artiklan mukaan sananvapautta voidaan rajoittaa vain syistä jotka:

Ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen turvallisuuden, alueellisen koskemattomuuden tai yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalien suojelemiseksi, muiden henkilöi-

den maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi, tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi. (Euroopan ihmisoikeussopimus, 10 artikla)

Sananvapauden käsite ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen. Ollila (2004) huomauttaa, että ”sananvapautta ei voi arvioida pelkästään vallitsevien sovinnain käsitysten mukaan, vaan siihen sisältyy moninaisuuden ja muutoksen mahdollisuus (Ollila, 2004, s. 29)”. Käsitteet sananvapaudesta ja sen rajoista ovat vaihdelleet ja vaihtelevat yhä sekä yhteiskunnallisten olojen, historiallisten tekijöiden, kuin kulttuurillistenkin erojen mukaan. Sananvapauden käsite onkin erittäin vaikeasti määriteltävä. Neuvosen (2005) mukaan sananvapaudesta ei olekaan olemassa yhtä suurta käsitystä, vaan vain pirstaloitunut kuva, joka on pohjimmiltaan varsin abstrakti. Ekholm (2010) muistuttaa, että ei ole olemassa sen enempää puhdasta sananvapautta kuin puhdasta sensuuriakaan, vaan ne ovat määriteltäviä suureita ja ”toistensa heittovarjoja, välisävyjä”.

Sananvapauden rajoitusten (esim. elokuvien ennakkotarkatukset, kunnian ja yksityiselämän suojaksi säädetyt rangaistukset yms.) voidaan ajatella muodostavan suljetun systeemin, jonka ulkopuolella sananvapaus vallitsee. Tämä rajoittamattomuus voi kuitenkin johtaa tilanteeseen, jossa sananvapautta käytetään anarkistisesti siten, että se koetaan loukkaavaksi, vaikka lainsäädännöllisesti rangaistavuuden rajaa ei ylitettäisikään. (Ollila, 2002, s. 432)

Tässä luvussa käydään lävitse lyhyesti länsimaisen sananvapauden juuria ja lähtökohtia, vertaillaan hieman eurooppalaista ja yhdysvaltalaista käsitystä sananvapaudesta.

2.1 Länsimaisen sananvapauden liberalistiset juuret

Sananvapauden juuret voidaan johtaa antiikin kreikkaan ja Platonin valtion ihanteeseen asti. Länsimaisen sananvapauskäsityksen yhtenä merkittävimmistä peruskivistä pidetään kuitenkin John Miltonin vuonna 1644 julkaisemaa *Areopagitica* -teosta, joka asettui vahvasti ennakkosensuuria vastaan ja vaikutti esimerkiksi Ranskan vallankumoukseen ja sen ihanteisiin. (Neuvonen, 2012, s. 49-51, Kortteinen, 1996, s. 33). Miltonin ajatukset vaikuttivat vahvasti myös liberalismiin ja länsimaisen sananvapauskäsityksen ehkä merkittävimpanä oppisänä pidetyn englantilaisen ajattelijan, John Stuart Millin ajatuksiin. (Suoanttila-Tuuva, 2000, s. 17, Neuvonen, 2005, s. 82).

Vuonna 1859 ilmestyneessä pääteoksessaan ”Vapaudesta” (*On Liberty*), Mill käsittelee indiividin vapauden ja yhteiskunnan valvonnan suhdetta, sekä pohtii mihin raja näiden välille olisi vedettävä. Mill korostaa että mitään mielihalua ei ole oikeutta vaimentaa. Hänen mukaansa oikeat mielipiteet ja ”totuus” löytyvät ainoastaan asettamalla ne alttiiksi mahdollisimman monille vastakkaisille mielipiteille. Näin ollen mitään mielipidettä ei saisi sensuroida. (Mill, 1982, s. 13, 23-30). Millin ajatusten pohjalta syntyi liberalistinen lehdistöteoria.

Siihen liitetään vahvasti ajatus ideoiden markkinapaikasta, jossa erilaiset näkemykset voivat vapaasti kamppailla keskenään (Mäntylä 2007, s. 51).

Liberalistinen ajattelu, Mill mukaan lukien, korostaa runsaasti individualismia ja yksilöllisyyttä yhteiskuntaa eteenpäin vievänä voimana. Yksilöllä on oltava täydellinen vapaus omiin tekoihinsa niin kauan, kuin niistä ei aiheudu haittaa muille. Yhteisöllä on oikeus puuttua yksilön tekoihin vasta, jos niistä aiheutuu haittaa muille. (Mäntylä 2007, s. 37, 64).

2.2 Liberaalin sananvapauden haarautuminen

Perinteisesti ihmisoikeussopimuksissa, myös sananvapaudessa, on vaikuttanut kahtalainen rinnakkainen traditio: aristoteelinen traditio, joka painottaa yhteisöllisyyttä ja jonka mukaan lakien tehtävänä on ohjata ihmisiä hyveellisiksi, sekä vapausajattelu (libertrianism), jonka mukaan lakien tehtävä on taata yhteiskunnan toiminnot ja järjestys neutraalisti. Näiden kahden filosofisen traditiion rinnakkainolo näkyy mm. siinä, että toisaalta sananvapaussopimuksissa ensin turvataan sananvapaus ja yksilöiden henkilökohtainen itseilmaisu, mutta heti perään oikeutetaan valtiot rajoittamaan sitä. (Numminen, 2011, s. 13, Kortteinen, 1996, s. 35).

Painotettaessa yhteisöllistä, eli aristoteelista puolta sananvapaudesta, hyväksytään se, että toisinaan sananvapautta joudutaan rajoittamaan yhteisön arvojen suojelemiseksi. Vapausajattelu taas uskoo ihmiseen rationaalisena toimijana ja on sitä mieltä, että sananvapautta voidaan rajoittaa vain, jos se uhkaa sananvapautta ylläpitävän järjestelmän pysyvyyttä. (Kortteinen, 1996, s. 36).

Vaikka sekä eurooppalainen että amerikkalainen sananvapauskäsitelmä pohjautuvat pitkälti liberaaleihin lähtökohtiin, on niissä huomattavia painotuseroja. Amerikkalaisen sananvapauden kulmakivenä pidetään vuonna 1791 perustuslakiin sisällytettyä ”Bill of Rightsia”, ja etenkin sen First Amandmentia, joka on ehkä maailman tunnetuin sananvapautta koskeva perustuslaki. (Neuvonen, 2005, s. 53, Ollila, 2004, s. 12). Sen myötä USA:n korkeimman oikeuden (Supreme Court) oikeuskäytäntö tukee ehkä avoiminta ja laaja-alaisinta sananvapautta koko maailmassa (Ollila, 2004, s. 12).

Yksinkertaistaen voidaan sanoa, että yhdysvaltalaisen näkemyksen mukaan sananvapaus on oikeus kirjoittaa ja vastaanottaa tietoja lähes rajoituksetta. Ilmaisua sisällön perusteella rajoittavat lait katsotaan helposti perustuslain vastaisiksi (Suoanttila-Tuuva, 2000, s. 97). Oikeudet ovat tässä ajattelumallissa hyvin korkealla, mutta Neuvosen (2004) mukaan oikeuksiin liittyvät velvollisuudet ja vastuut ovat unohtuneet.

Eurooppalaisen sananvapauskäsitelmän perustat ovat Ranskan vallankumouksen jälkeen kirjatuissa sananvapausajatuksissa. Manner-Euroopassa, toisin kuin Yhdysvalloissa, sananvapaus erosi yhteiskuntafilosofiasta enemmän oikeustieteen suuntaan. Sananvapaus turvattiin normeilla, mutta samalla se alkoi erota sananvapaudesta aatteena. Eurooppalaisessa ajattelussa korostetaan enemmän yhteistä etua ja sallitaan mahdollisuus puuttua sananvapauden käyt-

töön jos se aiheuttaa vahinkoa muille yksilöille ja yhteiskunnalle. Ajatusten ja mielipiteiden vapaata viestintää pidetään tärkeimpänä perusarvona, mutta korostetaan viestijän vastuuta viesteistään ja siitä, ettei hän loukkaa muita. (Neuvonen 2004, s. 55, Neuvonen, 2012, s. 85).

Eurooppalainen keskustelu sananvapaudesta on ollut erityisesti keskustelua sananvapauden rajoista ja sensuurin vastustamisesta. Vastuullisuuden ajatus on kuitenkin kulkenut koko ajan vapauden rinnalla. Amerikassa valtaa saanut näkemys ajatusten ”markkinapaikasta”, jonne oli pyrittävä tuomaan mahdollisimman monenlaisia näkemyksiä, on saanut Euroopassa jalansijaa vasta amerikkalaispohjaisen viestinnän tutkimuksen myötä. (Neuvonen, 2004, s. 55-56).

Eurooppalainen sananvapauskäsitys voidaankin nähdä amerikkalaiseen verrattuna enemmän yhteisiä etuja kannattavana ja vastuuta korostavana. Eurooppalaisessa näkemyksessä sananvapauden rajoittaminen ei loukkaa yksilön oikeuksia samalla tavalla kuin amerikkalaisessa. (Neuvonen 2012, s. 85)

Kortteinen (1996) esittelee myös postmodernin sananvapauskäsitteen, jonka mukaan hyväksytään se, ettei kenellekään ole oikeutta pakottaa muita arvoihinsa ja yksilön valintoja tulisi kunnioittaa, mutta samalla tunnustetaan se, ettei kukaan ole täysin autonominen. Jokaisen yksilön valintoja rajoittavat ympäröivät todellisuus ja muiden tekemät valinnat. Suojatun ja kielletyn sananvapauden rajat eivät postmodernissa ajattelussa määräydy varmojen periaatteiden tai oppien mukaan, vaan ratkaisevaa on, miten jotkut toimijat pystyvät soveltamaan periaatteita ja oppeja siten, että heidän haluamansa sananvapauden sisältö saa suojaa ja heidän karsastamansa sisältö tulee kontrollin piiriin. Poliittiset ja eettiset oikeudet ovat siis aina osa oikeutta ja sen soveltamista. Postmodernin sananvapausajattelun mukaan oikeustapauksissa, jotka sananvapauden käyttäjä on voittanut, ei ole kysymys ”objektiivisen sananvapauden” voittamisesta, vaan poliittisesta menestyksestä. Ratkaisut perustuvat aina arvoihin, eikä mitään objektiivista sananvapautta ole edes olemassa. (Kortteinen, 1996, 45-47)

2.3 Sananvapauden funktiot

Sananvapauden alkuperäinen tehtävä oli vastustaa hallitsevien instituutioiden ylläpitämää sensuuria. Sittenkin sananvapaudelle on tullut myös muita tehtäviä. Suomen hallituksen esityksessä Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta 1993 sananvapauden tehtäviä määriteltiin seuraavasti:

Sananvapaussäännöksen keskeisenä tarkoituksena on taata kansanvaltaisen yhteiskunnan edellytyksenä oleva vapaa mielipiteenmuodostus, avoin julkinen keskustelu, joukkotiedotuksen vapaa kehitys ja moniarvoisuus sekä mahdollisuus vallankäytön julkiseen kritiikkiin. Ydinajatukseltaan sananvapautta voidaan pitää poliittisena perusoikeutena. Sananvapaus ei kuitenkaan rajoitu vain poliittisiin ilmaisuihin, vaan sen piiriin on totunnaisesti luettu muunkin tyyppiset ilmaisut niiden sisällöstä riip-

pumatta. Sananvapaus antaa yleisesti turvaa erilaisille luovan toiminnan ja itseilmaisun muodoille. (HE 309/1993)

Riku Neuvonen (2012) nostaa esille neljä sananvapaudelle yleisesti tunnustettua ja vahvimman aseman saanutta oikeutusperiaatetta, joita korostetaan erityisesti angloamerikkalaisessa keskustelussa. Oikeutusperiaatteet pohjautuvat klassiseen liberaaliin sananvapauteen, mutta ne ovat muuttuneet ja muuttuvat aikojen kuluessa. Nämä ovat: 1. totuuden etsiminen, 2. viranomaisten valvonta, eli vallan vahtikoirana toimiminen, 3. demokraattinen osallistumisoikeus, 4. itsensä toteuttaminen

Lähtökohdat siihen, että sananvapaudella on merkitystä totuuden etsimiseen tarvittavassa avoimessa keskustelussa pohjaavat vahvasti liberalismiin isien, Miltonin ja Millin ajatuksiin. Totuuden etsimiseen pohjaa myös paljon käytetty perustelu ”ajatusten markkinapaikasta”, jossa erilaiset näkemykset kamppailevat. Tämän kamppailun lopputuloksena totuus tulee esiin, ennemmin tai myöhemmin. Ongelmana totuuden korostamisessa on, että totuus nähdään tosiasiassa ja näin mielipiteet olisivat eriarvoisia. Mill itse oli sitä mieltä, että sananvapaus ei välttämättä johda totuuden löytämiseen, vaan valhettakin voidaan huutaa niin lujaa, ettei kukaan kuule totuutta. Myös totuuden määritelmä ja keskustelun kesto ovat tulkinnanvaraisia asioita. (Neuvonen, 2012, s. 38-39, Harju, 2012)

Eryteisesti Yhdysvalloissa korostetaan mielellään sananvapauden merkitystä valtaapitävien instituutioiden vahtikoirana. Aiemmin näitä olivat erityisesti viranomaiset, mutta nykyisin sananvapauden avulla saadaan läpinäkyvyyttä myös suuryritysten ja muiden yhteiskunnallisten toimijoiden suhteen. (Neuvonen, 2012, s. 41, Harju, 2012, s. 11)

Eurooppalaisessa sananvapauskeskustelussa tätä näkemystä ei ole tuotu korostetusti esille. Suomessa sitä on käytetty lähinnä perusteltaessa lehdistön asemaa. EIT:n (Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen) päätöksissä on kuitenkin enenevässä määrin korostettu sananvapauden merkitystä ”julkisena vahtikoirana”. (Neuvonen, 2012, s. 41, Savola, 2013, s. 29, EIT 2009, Tiilikka, 2012).

Sananvapaus voidaan nähdä myös erityisesti poliittisena, demokratialle välttämättömänä oikeutena (Harju, 2012, s. 11). Suomalaisessa sananvapaudessa tätä oikeutusperustetta on korostettu enemmän kuin esimerkiksi vallan vahtikoiran merkitystä. Jo suomalainen perustuslakikin korostaa kansanvaltaista yhteiskuntaa sananvapauden yhteydessä. (Neuvonen, 2012, s. 40).

Vaikka demokratia ja sananvapaus liittyvät kiinteästi toisiinsa, on kuitenkin huomattava, ettei sananvapaus edellytä tiettyä valtiomuotoa. Sananvapaus onkin demokratialle tärkeämpää, kuin demokratia sananvapaudelle. (Neuvonen, 2012, s. 40). Kansalaisten oikeus sananvapauteen on vahvistettu myös eudemokraattisten valtioiden perustuslaissa, esimerkiksi Kiinan kansantasavallan perustuslain 35. artiklassa. (Kortteinen, 1996, s. 32)

Sananvapaudella on merkitystä myös yksilölle itsensä toteuttamisen välineenä. Toisaalta liberaalin ajatteluun liittyy käsitys siitä, että yksilöllinen vapaus johtaa myös yhteiskunnallisesti parhaaseen lopputulokseen ja näin yksilön vapauskin voidaan nähdä tavallaan kollektiivisena hyvänä. (Ollila, 2004, s. 19).

Tämä oikeutusperuste sananvapaudelle soveltuu luontevimmin taiteen vapau-
teen. Toisaalta se sisältää myös yksilön oikeuden saada tietoa ympäröivästä
maailmasta ja kommunikoida sen kanssa. Yhdysvaltain perustuslaissa tämä on
sidoksissa oikeuteen pyrkiä onnellisuuteen. (Harju, 2012, s. 11, Neuvonen, 2012,
s. 39)

3 SANANVAPAUS INTERNETISSÄ

Tässä luvussa käydään lyhyesti lävitse Internetiä, sen historiaa, sekä erityispiirteitä viestintävälineenä. Tämän jälkeen tutkitaan, millaisia erityispiirteitä Internetillä on suhteessa sananvapauteen. Tässä opinnäytetyössä keskitytään Internetiin lähinnä viestintävälineenä, joka on sananvapauden kannalta mielenkiintoisin osa-alue.

Vaikka Internet on nykypäivänä erittäin käytetty termi, voidaan sillä tarkoittaa useita eri asioita. Usein Internetiä käytetään World Wide Webin, eli `www:n` synonyymina. World Wide Web on kuitenkin vain yksi osa Internetiä. Numminen (2011) määrittelee Internetin joukoksi sovelluksia, jotka ovat konvergoituneet käyttämään alustanaan Internetin teknologiaa. Kaikki sananvapauden kannalta olennaiset sovellukset (keskustelupalstat, blogit, sosiaaliset uutisten suodatuspalvelut) on rakennettu Internetin teknologian päälle. (Numminen, 2011, s. 30).

Internetin juuret ulottuvat aina 1960-luvulle, jolloin yhdysvaltojen hallituksen toimesta perustettiin hajautettu tietoverkko, joka perustuisi keskenään tasavertaisiin solmuihin. (Lindblom, 2009, s. 77-78). Alussa verkkoon kuului vain muutamia koneita, jotka sijaitsivat pääasiassa yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa. Käyttäjät olivat enimmäkseen tutkijoita. Akateemisista lähtökohdista johtuen Internetin alkuajoille syntyi avoimen tiedonvälityksen ja keskustelun käytäntö. Näin pyrittiin välttämään omistajuuden ja liikesalaisuuksien aikaansaamat rajoitukset. (Mäkinen, 2006, s. 24).

Internetin käyttäjämäärä laajeni ja 1990-luvun alussa syntyivät HTML-formaatti, sekä `http`-protokolla, joiden katsotaan olevan `ns. World Wide Webin` alku. Vuonna 1993 kehitettiin myös ensimmäinen graafisen käyttöliittymän omaava `www-selain`, Mosaic. Samoihin aikoihin siihen asti Internetistä vastannut Yhdysvaltain valtio vetäytyi pois, jonka jälkeen Internet alkoi myös kaupallistua. Vaikka kehitystä on tapahtunut ja tapahtuu koko ajan, voidaan nykyisenkaltaisen Internetin hyperteksteineen, palomuureineen, suojausmekanismeineen ym. olleen valmis jo vuonna 1996. (Mäkinen, 2006, s. 31-32.)

Nykypäivän Internet sisältää muun muassa informaatiopalveluita kuten tiedostojen siirron (`FTP`), etäkäytön (`telnet`), paikallistamis- ja hakutoimintoja

(location and retrieval), ja World wide webin (www). Lisäksi internet sisältää viestinnällisiä palveluita kuten sähköposti, postituslistat (listserv), Internet relay chat (IRC) keskustelupalvelun ja useamman käyttäjän domainit (MUDs). (Burnett & Marshall, 2003, s. 47)

3.1 Teknologinen determinismi ja pragmatismi

Internetiin viestintävälineenä ja teknologiana ladattiin varsinkin sen alkuvaiheessa hyvin suuria odotuksia. Näkyvissä oli jopa liberaalin ajattelun rinnalla usein ennenkin kulkenutta teknologista determinismia, jonka mukaan teknologialla itsellään on voima muuttaa yhteiskuntaa. Tämän vuoksi uusiin teknologioihin kohdistuu usein kohtuuttomia odotuksia ja pelkoja. Teknisen determinismin vastakohta on sosiaalinen determinismi, jossa teknologia nähdään neutraalina ja sen merkitys ja arvo muodostuu vain sitä ympäröivillä sosiaalisilla voimilla. (Numminen, 2011, s. 7, 35). Internet onkin nähty vuoroin sananvapautta ja demokratiaa edistävänä, vuoroin sitä uhkaavana tekijänä. Sen tekniikan on toivottu tuovan mukanaan lisääntyvää vapautta ja globaalia tasa-arvoa tai vastaavasti pelätty sen lisäävän kyberrikollisuutta ja kyberterrorismia. (Lokki, 2012, s. 30).

On myös esitetty näkemyksiä, joiden mukaan koodi ja tekniikka pystyvät ohjailemaan ihmisiä. Flanagin, Flanagin & Flanagin (2010) ovat sitä mieltä, että tekniset mallit ja sosiaaliset arvot liittyvät toisiinsa. Heidän mukaansa Internetin koodiin on suunnitteluvaiheessa tehdyillä ratkaisuilla sisäänrakennettu tiettyjä sosiaalisia ominaisuuksia, jotka mahdollistavat muuten mahdottomia ratkaisuja (Flanagin ym. 2010, s. 182).

Balkin (2004) on sitä mieltä, ettei digitaalinen teknologia varsinaisesti muuta sananvapautta pohjimmiltaan, vaan ainoastaan avaa meille uusia näkökulmia, sekä näyttää sen meille erilaisesta perspektiivistä ja uusien painotuksien. (Balkin, 2004, s. 2-6). Hän listaa neljä merkittävää kohtaa, joiden kautta digitaalinen vallankumous muuttaa niitä seikkoja, joihin sananvapauden sosiaaliset käytännöt ja rakenteet pohjaavat. 1) Informaation jakelun ja kopioimisen kustannukset putoavat radikaalisti. 2) Sisältöjen on helpompi ylittää sekä maantieteellisiä, että kulttuurisia rajoja. 3) Olemassa olevaa informaatiota on helppo muokata ja uudistaa. 4) Tiedon siirtämisen, tuottamisen, muokkaamisen ja omistamisen kustannusten aleneminen demokratisoi viestintää. (Balkin, 2004, s. 7-9). Hänen mukaansa teknologinen muutos avaa uusia mahdollisuuksia ilmaisunvapaudelle, näyttää sananvapauden arvon uudessa valossa, sekä kohottaa sananvapauden joitain piirteitä keskeisiksi. (Balkin, 2004, s. 54-55)

Deterministisen näkökulman vastakohtana Internetiin sovelletaan usein pragmatismista näkemystä, joka kieltää pysyvien arvojen olemassaolon ja korostaa kehitystä ja muutosta. Pragmatismien mukaan normit ovat kontekstisidonnaisia. Asiat tai esineet sinällään ovat arvoneutraaleja. Myöskään Internet ei siis ole sinällään "paha" tai "hyvä". (Mäkinen, 2006, s. 45-46). Palfrey (2010) kiteyttää asian:

While we celebrate the ways in which the information and communications technologies, whether digital or not, are useful to those who would bring democracy about around the world, it is equally important to realize that the very same tools can be useful to those who would harm other people. These are neutral technologies, useful for the activist, useful for the state, useful for the terrorist. (Palfrey, 2010)

Tässä tutkielmassa ollaan lähempänä sosiaalisen determinismin näkökulmaa, joskin teknologinen näkökulmakin on mukana. Internet nähdään ensisijaisesti neutraalina työkaluna, jonka teknologisista ratkaisuista useita voidaan käyttää yhtä hyvin sananvapauden tukemiseen kuin sananvapauden uhkaamiseenkin.

3.2 Internet viestintävälineenä

Internetin vaikutuksia viestintään on verrattu jopa Gutenbergin painokoneen keksimisen aiheuttamaan mullistukseen. Vaikka Internetiä on pidetty vallankumouksellisena viestimenä, voidaan myös nähdä, ettei se ole sinällään muuttanut sisältöjä, vaan itse asiassa kyse on vain kaiken aiemmin keksityn pake-toimisesta, sekä käytön nopeutumisesta ja uudeltaisesta joustavuudesta. (Lindblom, 2009, s. 120). Huovinen (2008) huomauttaa, että "Internet itsessään ei ole media, vaan toimintaympäristö, jossa on oikeudellisesti erilaisia viestien välitystapoja (Huovinen, 2008)."

Internetin viestintään tuomia uusia piirteitä ovat mm. viestinnän välineiden moninaisuus ja määrän nopea kasvu, joukkoviestintävälineiden käytön helppous, viestinnän ja viestijöiden määrän räjähdysmäinen kasvu, kansainvälisyys ja valvonnan puute. (Suoanttila-Tuuva, 2000, s. 34). Hannula ja Neuvonen (2011) katsovat Internetin sulauttaneen itseensä lehdistön, radion, television, elokuvat musiikin ja muut perinteiset mediat, sekä luoneen näiden rinnalle täysin omanlaisiaan viestintätapoja. (Hannula & Neuvonen, 2011, s. 531).

Sananvapauden näkökulmasta ehkä eniten keskustelua on herättänyt Internetin tarjoama mahdollisuus anonyymiin viestintään. Anonyymien ilmaisun mahdollisuus on nähty vuoroin sekä sananvapauden tärkeimpänä takeena (Suoanttila-Tuuva, 2000, s. 50), että rikollisen ja epäeettisen toiminnan suojana. (Esim. Mäkinen, 2006).

3.2.1 Joukkoviestinnän rajojen hukkuminen

Sananvapaus ja joukkoviestintä ovat perinteisesti kuuluneet kiinteästi yhteen ja esimerkiksi lehdistönvapaus on nähty tärkeänä osana sananvapautta. Vahvat mediat ovat aiemmin olleet yksilöille lähes ainoa keino saada mielipiteensä julkisuuteen. Nykyisin yksilöt voivat sen sijaan viestiä keskenään suoraan Internetin välityksellä. (Huovinen 2010, Numminen 2011). Tällainen muutos aiheuttaa luonnollisesti tilanteita, joissa myös sananvapauden piirteitä on arvioitava uudelleen. Huovinen (2010) käyttää esimerkkinä vastine- ja oikaisujärjestelmää, joka on Internetin myötä menettänyt tehonsa kun tiedot rakentuvat useista eri

lähteistä ja viestinnässä ratkaisevaa on nopeus. Vielä 1990-luvun alussa vastine nähtiin sananvapauden niin tärkeänä ulottuvuutena, että sitä kaavailtiin jopa perustuslakiin. (Huovinen, 2010, s. 145-147).

Internetin suhdetta perinteisiin joukkoviestintävälineisiin on pohdittu myös sekä lainsäädännöllisesti, että tuomioistuimissa. Riitta Ollilla (2011) kritisoi tapaa, jolla keskustelupalstalle kirjoitettuja viestejä on tulkittu oikeusistuimissa joukkotiedotukseksi. Hänen mukaansa Internetiin laitettujen viestien kaavamainen tulkitseminen joukkotiedotusvälineeksi johtaa automaattisesti kunnianloukkausten vakavuusarviointien ja rangaistusten kasvuun. Hänen mielestään sananvapauden puuttumisen kynnystä kunnian tai yksityiselämän suojelemiseksi pitää nostaa, ettei Suomessa ole voimassa rangaistusjärjestelmä, joka sallii EIT:n hyväksymää käytäntöä tiukemmat rajoitukset sananvapauden suojelemaan muita oikeuksia. (Ollila, 2011).

Lainsäädännössä on määritelty erikseen verkkojulkaisu. Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä antaa verkkojulkaisulle määritelmäksi ”julkaisijan tuottamasta tai käsittelemästä aineistosta aikakautisen julkaisun tapaan yhtenäiseksi laadittua verkkoviestien kokonaisuutta, jota on tarkoitus julkaista säännöllisesti (Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä, 2§).”

Verkkojulkaisut rinnastetaan nykyään perinteisiin printtilehtiin. Joukkoviestinnän rajojen hämärtyminen näkyy kuitenkin siinä, kenelle kuuluu vastuu Internetissä julkaistavien verkkolehden sivustoilla olevien blogien ja keskustelupalstojen sisällöstä. Oikeudellisesti tällä on merkitystä sikäli, että lehdellä (myös verkkolehden) on oltava nimetty päätoimittaja, joka on vastuussa lehden sisällöstä. Eri asia on, missä määrin tämä vastuu koskee lehden yhteydessä olevia keskustelupalstoja. (Tiilikka, 2012). Keskustelupalstojen aseman tekee vaikeaksi niiden nivoutuminen esimerkiksi verkkolehden artikkeleihin. Pihlajarinne (2011) toteaa, että keskustelupalstan ylläpitäjän vastuu on epäselvä ja etenkin sananvapauserikosten, sekä tekijänoikeuserikosten osalta on vaarana, että ylläpitäjän vastuu muodostuu liian ankaraksi. Hänen arvionsa mukaan tulevaisuudessa kohdataan ongelmia, jotka liittyvät ylläpitäjien ja keskustelijoiden roolien hämärtymiseen.

3.2.2 Viestinnän globalisoitumisen haasteet

Yksi Internetin merkittävimmistä piirteistä on sen globaalius. Internetissä sisältöjen on helppo ylittää niin maantieteellisiä, kuin kulttuurirajojakin. (esim. Balkin, 2004). Tästä seuraa sananvapauden kannalta ainakin kaksi merkittävää seikkaa. Ensimmäinen on kulttuurien yhteensovittaminen, toinen taas se, kenen lakeja rajat ylittävissä Internetissä pitäisi noudattaa.

Internetin globaali rakenne aiheuttaa sen, että hyvin eri kulttuureista lähtöisin olevat ihmiset ja tahot kommunikoivat keskenään ja pääsevät käsiksi toistensa tuottamaan tietoon. Käsitteet sananvapaudesta ja sen rajoista ovat kuitenkin hyvin erilaisia eri kulttuureissa. Esimerkiksi arabikulttuureissa viestintään sovellettu islamilainen etiikka tai intialainen hinduetiikka korostavat mo-

lemmat länsimaiseen etiikkaan verrattuna toisten yksilöiden huomioonottamisesta. Vaikka yhteisöllisyyttä ja viestintää voidaan pitää osana etiikan yleismaallista arvopohjaa (Nordenstreng & Lehtonen, 1998), on vaarana että sananvapausnäkemysten ääripäät eivät saavuta yhteisymmärrystä. Kunelius (2007) näkee toisena ääripäänä etnisen fundamentalismin, jossa omaa kulttuuria pidetään ainoana oikeana. Toiseksi ääripääksi hän esittää liberaalin fundamentalismin, jossa sananvapaus nähdään itseisarvona jonka puolesta on taisteltava. Kumpikaan osapuoli ei osaa nähdä toisen näkökulmaa ja näin seuraa kriisejä. Esimerkkinä vaikka Muhammed-pilakuvien julkaisemisesta syntynyt konflikti, jossa osa länsimaista julkaisi vihaa synnyttäneet kuvat vedoten oikeuteensa tehdä niin. (Kunelius, 2007.) Kuneliuksen (2007) mukaan sananvapaus onkin ymmärrettävä keskustelevana, toiset huomioonottavana arvona. Monikulttuurisessa maailmassa valinnan vaihtoehdot ovat hänen mukaansa joskus sananvapauden periaatteen palvelu ja keskustelun jatkumisen turvaaminen.

Toinen globaaliuden seuraus on lähinnä lakitekkinen ongelma siitä, kenen lakia Internetissä pitäisi noudattaa. Kun viestin lähettäjä voi olla yhdessä valtiossa, viestin välittäjä toisessa ja vastaanottaja kolmannessa, ei teon rangaistavuuden kriteerit välttämättä täyty näissä kaikissa, vaikka se joissain täyttyisikin. Tämä asia on noussut esille erityisesti ns. Wikileaks -tapausten yhteydessä.

Paljon on puhuttu myös ns. libel tourismista (herjausturismista tai syyteturismista), jossa kantaja pyrkii nostamaan syytteen sellaisella hallintoalueella, jossa hän todennäköisesti saa haluamansa lopputuloksen. Erityisesti tämä koskee Englantia jonka lainsäädäntö tukee herjaussyytetapauksissa poikkeuksellisen vahvasti kanteen nostajaa. Tässä on jyrkkä ristiriita esimerkiksi Yhdysvaltoihin, jossa annetaan suurempi painoarvo sananvapaudelle. Kun lisäksi otetaan huomioon, että Englannin lakien mukaan Internetissä julkaistu materiaali on julkaistu myös Englannissa, jos se on siellä ladattavissa, voidaan lähes mitä tahansa julkaisua vastaan nostaa syyte Englannista käsin. (Hartley, 2010).

Toista ääripäätä edustaa Islanti, jossa tällä hetkellä ajetaan eteenpäin IMMI:ksi (Icelandic Modern Media Initiative) nimettyä sananvapauslakialoitetta. IMMI:n tarkoituksena on tehdä Islannista sananvapauden paratiisisaari ja kansainvälinen läpinäkyvyyden turvasatama turvaamalla mm. täydellinen lähdesuoja, vastavoima "libel tourismille", sekä Internet-julkaisujen arkistojen säilyvyys, jotta tietoa ei päästäisi poistamaan sen julkaisun jälkeen. Tällä hetkellä hanke on myötätulessa, joskin se vaatii yhteensä 13 lakimuutosta neljässä eri ministeriössä. Toteutuessaan se loisi monille verkossa toimiville yrityksille houkuttelevan paikan tulla suojaan sekä muiden yritysten, että valtioiden painostustoimilta. (Journalistilehti.fi, immi.is).

3.2.3 Tiedon taloudellinen merkitys kasvaa

Digitalisoitumisen myötä tiedon, sekä sen jakamisen ja tuottamisen merkitys taloudellisena tulonlähteenä on kasvanut. (Balkin 2004, s. 2). Tämä on luonnollisesti herättänyt myös voittoa tavoittelevien yritysten mielenkiinnon, varsinkin kun perinteinen mediakenttä menettää Internetin rinnalla merkitystään. Inter-

netin viestintä ja toiminta on kuitenkin yhä harvempien suuryritysten käsissä. Hakukoneena aloittanut Google esimerkiksi on laajentanut toimialuettaan niin, että nykyään sen työväliseisiin kuuluvat blogit, kalenterit, toimisto-ohjelmistot, julkaisut, video- ja kuvagalleriat (esim. Youtube ja Picasa), erilaiset yhteisöpalvelut kuten Google+, sähköpostit, kartta- ja paikannuspalvelut yms. (Karhula, 2008a). Google on ollut myös muiden länsimaisten suuryritysten kuten Ciscon, Microsoftin ja Yahaon kanssa mukana rakentamassa Kiinan hallituksen tuella hakupalveluja ja verkkopalveluita, jotka suodattavat Kiinan hallituksen kannalta kiusallista aineistoa näkymättömiin (Mäntylä, 2012, s. 218, Ekholm & Karhula, 2012, s. 6). Sitten Google on ilmoittanut lopettaneensa hakutulosten sensuroinnin Kiinassa ja ohjaavan kiinankieliset netinkäyttäjät kiinankielisille, Hongkongissa sijaitseville sivuilleen. (Yle, 2010).

Oikeus tietoon on sananvapauden toinen perusajatus. Kun käyttäjän ja tiedon välissä on esimerkiksi Googlen hakualgoritmi, ei voida milloinkaan olla täysin varmoja siitä, miten tämä tiedon vapaa saatavuus toteutuu. Nikkanen (2012) huomauttaa, että yritysten valvomassa verkossa kansalaisoikeudet muuttuvat asiakkaan oikeuksiksi ja silloin ne kaventuvat. (Nikkanen, 2012, 173).

Myös valtiot ovat yhä suuremmissa määrin siirtämässä vastuuta sananvapauden ja kansalaisten valvomisesta ja erilaisista rajoitustoimenpiteistä yksityisille yrityksille kuten Internet-yhteyksien välittäjille (ISP), sovellusten kehittäjille ja jopa yksityisille kansalaisille. (Bambauer, 2013, Palfrey, 2010, Ekholm & Karhula, 2012, s. 14).

3.3 Demokratia ja yksilön oikeudet

Internet on vaikuttanut vahvasti yksilön mahdollisuuksiin sekä viestijänä, että tiedon vastaanottajana. Kenties suurimmat odotukset Internetiin sananvapauden pelastajana on kuitenkin luotu sen tasa-arvoistavaan ja sitä myöten demokratiaa parantavaan luonteeseen. Sen on nähty edistävän tasa-arvoa sekä yhteiskunnallisesti että globaalisti, mahdollistavan hallinnon entistä paremman läpinäkyvyyden ja avoimuuden, aktivoivan kansalaisia osallistumaan poliittiseen keskusteluun madaltamalla kynnystä sekä toimivan tehokkaasti sensuurin vastustajana. (Palfrey, 2010). Internet on nähty täydellisen tasa-arvon mahdollistajana, jossa epätasa-arvoa aiheuttavat tekijät kuten rotu, ihonväri, ikä tai sukupuoli häviävät (Mäkinen 2006, 18).

Internetin merkitystä demokratian edistäjänä voidaan perustella myös sillä, että se vahvistaa sananvapauden funktiota vallan vahtikoirana toimimisesta. Tähän perusteluun liittyy vahvasti ajatus Internetin vaikeasta kontrolloitavuudesta, sekä mahdollisuus anonyymiin viestintään. Erilaisten kriittisten puheenvuorojen ja "leaks" -sivustojen on myös osaltaan nähty toteuttavan julkisen vahtikoiran tehtävää. (Neuvonen, 2012, s. 41, Savola, 2013, s. 31). Toisaalta Internetin teknologian on nähty helpottavan vahtikoiran valvontaa erilaisin sensuuri-, valvonta- ja estoteknologien avulla. Paljastussivustojen lisäksi Internet

voi edesauttaa sananvapautta toimimaan vallan vahtikoirana myös tarjoamalla mahdollisuuksia luoda esimerkiksi valtion toiminnasta entistä läpinäkyvämpää. Sen kautta kansalaisten on mahdollista valvoa entistä paremmin viranomaisten toimintaa valmistelusta etenemisen kautta päätöksiin asti. (Mäkinen, 2006, s. 148).

Vastavuoroisesti Internet on nähty myös suoranaishana uhkana demokraattiselle osallistumiselle ja tasa-arvolle. Internet perustuu teknologiaan, jonka on nähty synnyttävän myös eriarvoisuutta, eli ns. digitaalisia kuiluja (digital divide). Digitaalinen kuilu tarkoittaa ilmiötä, jossa ihmiset, joilla on heikkotasoiset kyvyt tai muutoin huonommat mahdollisuudet käyttää tietotekniikkaa tai Internetiä, joutuvat entisestään epäedullisempaan asemaan verkon merkityksen kasvaessa. (Lokki, 2012, 45). Näin Internetin kehitys saattaa tasa-arvon ja demokratian sijaan kasvattaa eri väestönsien tai alueiden välistä eriarvoisuutta. Vaikka kaikilla on teoriassa samanarvoinen mahdollisuus toteuttaa sananvapautta verkossa, ei tämä oikeus ole konkretisoitunut kaikille samalla tavalla.

3.3.1 Internet uutena julkisena tilana

Ajatukset joiden mukaan Internet voisi parantaa demokratiaa luomalla uudenlaisen tilan, pohjaavat osaltaan saksalaisen filosofin, sosiologin ja mediakriitikon Jürgen Habermasin ajatuksiin julkisuudesta ja sen merkityksestä deliberatiiviselle demokratialle. Habermasin näkemyksissä korostuu kommunikaation ja vuorovaikutuksen merkitys. Hän näkee toimivan julkisuuden tilana, jossa vapaa keskustelu synnyttää konsensuksen siinä missä perinteinen demokratia on enemmistön valtaa. Habermas on kuitenkin kritisoinut perinteisiä joukkotiedotusvälineitä siitä, että nämä ovat rappeuttaneet tällaisen julkisuuden ja tehneet siitä ”näytösluonteista” julkisuutta, jossa yksilöistä on tullut kriittisten toimijoiden sijaan passiivisia vastaanottajia. (Habermas, 2010).

Internetiin ladattiinkin runsaasti toiveita edellä kuvatun julkisuuden ”rappeutuman” korjaajana. Monet uskoivat, että Internet voisi luoda uuden ja paremman julkisen tilan, ajatusten markkinapaikan, joka mahdollistaa entistä vapaamman ja pluralistisemman yhteiskunnallisen keskustelun. (Gerhard & Schräfer, 2010, Geiger, 2009). Julkisen tilan ihanne sisältää ajatuksen viestijöiden ja viestien tasa-arvoisuudesta. Tähän liittyen Googlen tapa käsitellä tietoa onkin saanut osakseen myös rankkaa kritiikkiä. Sen algoritmien nähdään järjestävän julkista keskustelua niin, että vakiintuneita toimijoita suositaan ja pienempien toimijoiden esilletulo on entistä vaikeampaa. Tapa jolla Page Ranking suosii institutionaalisia toimijoita saattaa hiljentää yhteiskunnallista keskustelua. (Gerhards & Schäfer, 2010).

Habermas itse ei näe Internetin kykenevän toteuttamaan julkisen tilan funktiota. Hän on kritisoinut Internetissä käytävän keskustelun fragmentoitumista. Habermas näkee, että Internetillä ei ole mekanismeja kollektiivisen tahdon tai näkemyksen löytämiseen, eikä se näin ollen ole myöskään kykenevä löytämään keskusteluista yhteistä totuutta. Hänen mielestään Internetin demokraattiset meriitit rajautuvat sensuurin ja julkisten mielipiteiden tukahduttami-

sen vastustamiseen. (Geiger, 2009). Gerhardin ja Schäferin (2010) mukaan Internet mediana vaikuttaa jossain määrin jopa yksipuoleisemmalta kuin perinteinen media. Erot perinteiseen mediaan ovat joka tapauksessa tässä suhteessa heikommat, kuin teoria antaisi odottaa. (Gerhard & Schäfer, 2010).

3.3.2 Yksilön oikeuksien korostuminen

Internet ei ole kyennyt lunastamaan kaikkia siihen demokratian pelastajana ladattuja odotuksia. Mikko Numminen (2011) nostaa pro gradu-tutkielmassaan esiin kaksi sananvapauden perusfunktiota (demokraattinen päätöksentekoprosessi ja yksilöiden itseilmaisu), ja tutkii miten nämä toteutuvat Internetissä. Hänen mukaansa sananvapaus Internetissä toteutuu ensisijaisesti yksilön ilmaisuvapauden kautta siinä, missä demokraattinen päätöksentekoprosessi ei ole kehittynyt Internetin myötä odotetulla tavalla. Syitä on useita, mutta merkittävimpänä yksityisenä sananvapauden toteutumista ohjaavana piirteenä Internetissä hän pitää sen viestijöilleen mahdollistamaa anonymiteettiä. Tämä toisaalta luo demokraattisen päätöksenteon kannalta negatiivista epäluotettavuutta ja toisaalta korostaa yksilön mahdollisuuksia vapaaseen tiedonhakuun ja itseilmaisuun aina herjaukseen ja vihapuheisiin asti. (Numminen, 2011, s. 64-67). Yksilön vapauksien merkitystä on usein perusteltu sillä, että niiden kautta realisoituu yhteisen hyvän tavoittelu ja näin ne palvelevat myös yhteisöä. Numminen kuitenkin katsoo, että yhteisen hyvän tavoittelu ei kuvaa sananvapauden toteutumista Internetissä, vaan tärkeämpää on ensisijaisesti yksilön oikeus päästä sanomaan mitä huvittaa (Numminen, s. 77).

Myös Huovinen (2010) näkee sananvapauden yksilöautonomiaan liittyvien painotusten nousseen keskeisiksi siinä missä perinteinen sananvapausajattelu on jopa ylikorostanut sananvapauden poliittista luonnetta ja vähäteltyt yksilöautonomiaa. Tämä korostaa myös sananvapauden aiemmin vähälle huomiolle jäänyttä piirrettä: osallistuessamme sosiaaliseen mediaan, muokkaamme samalla itseämme yksilöinä. (Huovinen, 2010, s. 145-147).

Suomalainen sananvapaus on perinteisesti korostanut yhteisöllisiä etuja ja sallinut suhteellisen helposti sananvapauden rajoituksia. Yksilön oikeuksia korostavan puolen nouseminen vahvasti esiin vie kuitenkin sananvapautta ainakin muutamaa askeleen lähemmäs amerikkalaista sananvapauskäsitystä. Jossain määrin tätä voidaan pitää luontevana kehityksenä, sillä verkon suurimpien yritysten kotipaikka on Yhdysvallat, jolloin paikallinen lainsäädäntö painaa myös kiistatilanteissa enemmän kuin käyttäjän kotimaan lait. (Nikkanen 2012, s. 79).

Sananvapautteen sisältyy myös näkemys yksilön oikeudesta päästä käsiksi tietoon. Tähän Internet tarjoaa erinomaisen mahdollisuuden. Löytyyhän sieltä ennenäkemätön informaation ja mielipiteiden rikkaus ja valikoima josta ei aikaisemmin uskallettu edes uneksia. (Mäkinen, 2006, s. 19).

Toisaalta Internetin kaupallisuus rajoittaa yksilön osallistumista. Mediaryitykset haluavat kontrolloida, miten digitaaliset sisällöt koetaan ja näin

rajoittavat itse sananvapauden yksilöllistä nauttimista ja tietojen vastaanottoa. (Huovinen, 2010, s. 157). Tästä esimerkkinä hakukoneet, Google etunenässä, jotka hallitsevat ja ohjailevat käytännössä kaikkea Internetistä haettavaa tietoa.

Yksilön aseman korostuminen on ristiriidassa niihin odotuksiin, joita Internetiin on kohdistettu demokratian pelastajana. Varsinkin verkon alkuaikoina siihen ladattiin suuria odotuksia nimenomaan demokratian osalta. Toivottiin, että Internet kykenee luomaan sellaisen julkisen tilan, jota demokratian kaipaama keskustelu vaatii.

3.4 Tekijänoikeudet ja sananvapaus

Internetin myötä tekijänoikeudet ovat nousseet sananvapauskeskustelun kentties eniten tunteita ja keskustelua herättäväksi osa-alueeksi. Digitaalista tietoa ja tuotteita on entistä helpompi ja nopeampi jakaa sekä kopioida verkon välityksellä. Sananvapaus on yksi merkittävimmistä tekijänoikeutta rajoittavista tekijöistä sekä lainsäädännössä, että tuomioistuimissa. Siinä missä sananvapaus oikeuttaa levittämään ja vastaanottamaan tietoja kenenkään ennalta estämättä, antaa tekijänoikeus tekijälle mahdollisuuden rajoittaa hänen teoksensa levittämistä. (Oesch, 2005).

Internet on muuttanut radikaalisti tekijänoikeuksien luonnetta. Mylly (2004) on sitä mieltä, että tekijänoikeussuoja on kiristynyt sekä lainsäädäntöteitse, että teknologian tarjoaman suojan avulla. Hänen näkemyksensä mukaan tekijänoikeuksista ja immateriaalioikeuksista on muodostumassa informaatioajan vallankäyttöväline. Tietoverkkojen myötä tekijänoikeussäädäntöä on pyritty kiristämään, jolloin sen rajoituksia ei ole otettu riittävän hyvin huomioon. Digitaaliympäristöt ja tietoverkot ovat muuttaneet tekijänoikeutta siten, että kun tähän asti tekijänoikeus on säännellyt keskeisemmin teosten monistamista ja levittämistä, säätelee se nyt enemmän teosten käyttötapoja. Lisäksi tekijänoikeutta pyritään suojelemaan yhä enemmän teknisin suojausmenetelmin, jolloin rajataan pois myös tekijänoikeuden sinällään suojaamattomatkin osat kuten parodia. (Mylly, 2004).

Tekijänoikeutta digitaalisissa ympäristöissä käsittelevissä lakiehdotuksissa on sananvapauden suhteen ongelmakohtina mm. yleisön pääsyoikeus suojattuihin sisältöihin sananvapauden perusteella vs. tekijöiden oikeus määrätä pääsystä, teknisen suojauksen purkaminen sananvapaudteen vedoten, sekä tietokantojen tekijänoikeudellisen suojan laajuus sananvapauden kannalta tarkasteltuna. (Oesch, 2005).

3.5 Internet-sensuuri

Sananvapauden käsitteen syntyyn vaikutti aikanaan vahvasti juuri kirkon ja hallitsijoiden ylläpitämä sensuuri, jonka vastavoimana sananvapaus nähtiin.

(Numminen, 2011, s. 13). Perinteisesti sensuuria ovat ylläpitäneet vahvat insti-
tuutiot jotka ovat halunneet turvata asemansa estämällä kritiikin.

Sensuuri voidaan ymmärtää joko laajasti kaikenlaisen ilmaisun esteenä, tai
suppeammin vain valtion ylläpitämänä. (Neuvonen 2012, s. 49). Ekholm (2010)
kritisoi käsitteen liian vapaata käyttöä ja on sitä mieltä, että se tulisi rajata vain
viranomaistoiminnaksi johon sisältyy laillinen peruste. (Ekholm, 2010, s. 157).
Yleisesti sensuuri kuitenkin mielletään usein ensin mainitulla, laajemmalla ta-
valla ja tästä syystä myös tässä tutkielmassa sensuurilla ymmärretään laajasti
ilmaisun vapautta estäviä toimenpiteitä Neuvonen (2012) listaa sensuurin
muodoiksi mm. ennakkosensuurin, rankaisevan sensuurin, hiljennysvaikutuk-
sen (chilling effect), lähdesensuurin, sekä itesesensuurin. Sensuurille voi olla
monenlaisia syitä. Informaatiota voidaan sensuroida esimerkiksi poliittisista,
sosiaalisista, taloudellisista, uskonnollisista, filosofisista, moraalisisista, ideologi-
sista, sotilaallisista ja koulutuksellisista syistä. (Bitso ym., s. 4).

Suomessa, kuten monissa muissakin kansanvaltaisissa demokratioissa,
sananvapauden alkuperäinen ajatus sensuurin vastavoimana on lähes koko-
naan väistynyt. Erilaisten ennakoesteiden asettaminen viestinnälle on kielletty
jo perustuslaissa ja se on myös toteutunut hyvin. Sen sijaan sananvapaus ym-
märretään ihmisoikeutena ja oikeutena viestintään. Painopiste on siis siirtynyt
negatiivisista vapausoikeuksista (vapaus jostakin) positiivisen oikeuden puolel-
le (vapaus johonkin) (Nordenstreng, 1996, 272-274).

Internet on kuitenkin tuonut jo kerran haudatun sensuurin uudelleen sa-
nanvapauskeskusteluun myös länsimaissa. Vahvasti teknologiapohjaisena vies-
tintävälineenä Internet tarjoaa erinomaisen mahdollisuuden paitsi tiedon levit-
tämisen, myös kontrolliin, jota harrastavat niin viranomaiset, kaupalliset tahot
kuin rikollisetkin (Mäkinen, s. 147).

Perinteiseen sensuuriin verrattuna Internet-sensuuri on ongelmallisempaa
ja myös voimakkaampaa ja sen vaikutukset voivat olla globaaleja. (Ekholm &
Karhula, 2012, s. 20). Internetin rakenteeseen ja sovelluksiin liittyy useita eri
puolia, ja siihen, millaiseksi Internet-sensuuri kulloinkin muodostuu, vaikutta-
vat monet eri tekijät Internetin rakenteesta ja sovelluksista käyttäjien käyttäy-
tymiseen ja valtion kontrolliin (Bitso ym. s. 5).

Internet-sensuurista harvoin käytetään nimitystä sensuuri. Tämän johdos-
ta sensuuri käytäntönä leviää, vaikka sitä terminä käytetään harvemmin (Bam-
bauer, 2013). Sen sijaan puhutaan rajoittamisesta ja filtteröinnistä ja niiden tar-
peellisuutta perustellaan mm. yhteisöllisillä, lastensuojelullisilla tai moraalisisilla
arvoilla (Hamade, 2008). Esimerkiksi Venäjällä uuden Internet-
sensuurilainsäädännön kuvailtiin "turvaavan ihmisten oikeutta suojautua hai-
talliselta sisällöltä (Bambauer, 2013)."

Internetin leviämisen myötä myös Internet-sensuuri leviää. Vuonna 2010
yli 60 maassa sensuroitiin Internetiä ja useissa oli säädetty erilaisia, kansalaisten
ja median sananvapautta rajoittavia lakeja (Ekholm & Karhula, 2012). Yksi tun-
netuimmista Internetin käyttöä rajoittavista valtioista on Kiina, mutta sensuuria,
tai ainakin sananvapautta rajoittavaa toimintaa Internetissä harjoitetaan lähes
kaikissa valtioissa.

Siinä missä perinteisellä sensuurilla ymmärrettiin lähinnä ennakkotarkastukset, voidaan Internet-sensuuriksi tulkita paitsi suoranaiset rajoitukset ja sensurointijärjestelmät, myös muut sananvapauden esteet, kuten esimerkiksi tietojen kerääminen, tietojen salaaminen, tietoliikenteen automaattinen seuranta, teletunnistetietojen tallennuspakko ja palveluntarjoajille vaadittu kireä valvontavollisuus. (Ekholm & Karhula, 2012, Effi.org). Sensuuri voi olla myös epäsuoraa painostusta. Useissa Lähi-Idän ja Pohjois-Afrikan maissa esimerkiksi Internet-kahvilat, jotka ovat siellä ensisijainen keino päästä Internetiin, pitävät listaa asiakkaistaan ja valvovat heidän toimiaan päätteillä. (Hamade, 2008).

Bambauerin (2013) mukaan Internet-sensuurissa on nyt uhkaava malli, jossa valtion rajoitukset informaatioon ovat vähemmän näkyviä ja vaikeampia vastustaa. Hän huomauttaa, että kaikki sensuuri ei ole pahaa, mutta mikäli hallitukset haluavat suodattaa tietoa, heidän tulisi toimia mahdollisimman avoimesti. Näin myös julkaisijoiden ja käyttäjien tulisi sopeutua informaation ja kontrollin väliseen balanssiin.

Samir N. Hamade on jakanut Internetissä olevan tiedon rajoittamisen kahden pääkategoriaan: Tekniset estot ja hakukoneiden tuloksista poistamiset. (Hamade, 2008). Käyn lävitse seuraavassa nämä kaksi tapaa.

3.5.1 Esto- ja suodatusmenetelmät

Internetin sisältöön kohdistetut estotoimet kuten suodatus liikkuvat sananvapauden raja-alueella ja ne koetaan helposti sensuurina. Kannanotot Internetin sisällön rajoittamiskeskustelussa ovat yleensä hyvin jyrkkiä. Sensuurin vastustajat pelkäävät, että jos sensuuri sallitaan esimerkiksi tekijänoikeudellisen materiaalin tai lapsipornon suhteen, seuraa siitä helposti lisää sensuurin kohteita, joille voidaan löytää yksityisiin tai julkisiin intresseihin pohjautuvia perusteita hyväksyä ne poliittisesti. (Savola, 2012, s. 41)

Vaikka periaatteessa esimerkiksi lapsipornon ja roskapostin rajoittaminen on varmasti suurimman osan mielestä vain hyvä asia, on kyse aina suuresta periaatteellisesta kysymyksestä (Nikkanen, 2012, s. 79). Samat teknologiat ja ohjelmat jotka laaditaan suodattamaan pois lapsipornoa tai tekijänoikeuksia rikkovaa materiaalia demokraattisissa maissa, soveltuvat jossain toisessa maassa opposition vaimentamiseen ja kansalaisten tietoon käsiksi pääsyn estämiseksi. Tiedon suodatus on suuren luokan bisnestä, jossa Yhdysvalloilla on erikoinen kaksoisrooli: toisaalta se on sananvapauden ja demokratian voimakkaimpia puolestapuhujia, kun samaan aikaan se on suurimpia suodatusohjelmien viejiä ei-demokraattisiin maihin, joissa ohjelmia voidaan käyttää maan kansalaisia vastaan demokraattisen kehityksen ehkäisemiseksi. (Hamade, 2008)

Koska hallituksilla itsellään ei ole keinoja kontrolloida verkkoja, ovat ne painostaneet sekä Euroopassa, että USA:ssa välittäjiä ja verkkoyhteyksien tarjoajia suoraan tai epäsuoraan verkkoliikenteen valvontaan. Syyt vaatimuksille ovat vaihdelleet verkon teknisen toimivuuden takaamisesta tekijänoikeusrikkomusten valvontaan. (Ekholm & Karhula, 2012)

Suomessa hallitus kiinnitti huomiota Internetin sensuroinnille v. 2006, jolloin palveluntarjoajille (ISP) lähetettiin poliisin toimesta salainen lista niistä sivuista, joilla katsottiin olevan lapsipornograafista materiaalia ja joille pääsy piti näin ollen estää. Asia sai runsaasti huomiota ja kritiikkiä ensinnäkin siksi että lista oli salainen ja toiseksi koska kritisoijien mielestä listalla oli useita eipornograafisia sivuja. (Bitso ym. 2012, s. 56). Tunnetuin näistä on varmasti tietoa sensuurijärjestelmästä, sekä listan poliisin kieltämistä sivuista julkaissut verkkosivusto www.lapsiporno.info. Sivun ylläpitäjä Matti Nikki on kampanjoinut sivustonsa poistamiseksi viranomaisien estolistalta. Viranomaiset sen sijaan katsovat sivun sisältävän pääsyn ulkomaisille lapsipornosivustoille. Nikin vaatimus sivun poistamiseksi listalta hylättiin Korkeimman hallinto-oikeuden päätöksellä. (KHO, 2013:136)

3.5.2 Hakukonesensurointi

Internet on yhä enenevässä määrin muutaman suuren yrityksen hallinnassa (esim. Google, Youtube, Facebook ja Amazon). Näiden valta tiedon välittäjinä on huomattava. Hanna Nikkanen (2012) huomauttaa, että kun julkinen puheemme siirtyy verkkoon, siirtyy kielletyn ja sallitun puheen rajojen määrittely parlamenteilta ja oikeuslaitokselta Facebookin ja Youtuben kaltaisille yksityisille yrityksille, joilla on valta päättää mitä sisältöjä heidän palveluissaan julkaistaan. (Nikkanen, 2012, s. 101)

Tämän vuoksi esimerkiksi Google saa jatkuvasti pyyntöjä poistaa sivuja hakutuloksistaan tai sisältöjä palveluistaan. Näitä pyyntöjä tulee paitsi yksityisiltä ja yrityksiltä, myös valtioilta. Pääasiassa nämä poistettavat hakutulokset liittyvät tekijänoikeusrikkomuksiin tai lainvastaisen materiaalin julkaisemiseen. Googlen avoimuusraportin mukaan suurin yksittäinen syy pyyntöihin on ollut kunnianloukkaus. Tämän jälkeen tulevat tietosuoja ja turvallisuus, vaaleja koskeva lainsäädäntö ja viranomaisen kritisointi. (Google, avoimuusraportti).

4 YHTEENVETO

Kuten tämänkin tutkielman myötä on tullut esille, sananvapaus on erittäin laaja ja monimutkainen käsite, jota voidaan tulkita monista eri lähtökohdista. Käsitteet sananvapaudesta vaihtelevat myös alueellisesti. Esimerkiksi eurooppalainen ja amerikkalainen sananvapauskäsitys eroavat toisistaan merkittävästi ensimmäisen keskittyessä yhteisöön ja yksilön vastuuseen, jälkimmäisen taas korostaessa yksilöä ja tämän oikeuksia. Perinteisesti sananvapaus on kuitenkin ymmärretty sensuurin vastavoimana, sekä ihmisen oikeutena mielipiteen ilmaisuun ja tiedon vastaanottamiseen. Eroa on lähinnä painotuksissa.

Viimeisten vuosikymmenten aikana tietoverkot, Internet etunenässä, ovat muuttaneet ihmisten elämää arjesta työhön ja kaupankäynnistä viestintään. Koska sananvapaus on ensisijaisesti viestintään liittyvä perusoikeus, on selvää että sen ja Internetin välillä on vahva vuorovaikutussuhde. Internetin ominaispiirteet viestintävälineinä kuten nopeus, globaalius ja käyttäjien varsin pitkälle suojeltu anonymiteetti, sekä joukkoviestinnän kynnyksen madaltuminen, erottavat sen perinteisestä mediasta. Samalla perinteiset sananvapauskäsitteet joutuvat uuden tilanteen eteen. Internetiin on teknologiana ladattu sekä valtavasti odotuksia sananvapauden ja demokratian airuena, että pelkoja ja uhkia muun muassa panoptikonista eli täydellisestä valvonnasta, sekä sensuroinnista.

Tässä työssä on kartoitettu Internetin ja sananvapauden välistä suhdetta, sekä erityisesti sitä, miten Internet on vaikuttanut käsitykseen sananvapaudesta. Lähtökohtana on ollut erityisesti suomalaisen sananvapauskäsitteiden muuttuminen.

Luonnollisesti on vaikea etsiä selkeitä syy-seuraus-suhteita sille, mikä on Internetin vaikutusta ja mikä taas muista tekijöistä johtuvaa. Yleinen individualismin kasvu, sekä Suomen liittyminen yhä vahvemmin Euroopan unioniin ajoittuvat yhteen Internetin suosion kasvun kanssa.

Näkemyksiä Internetin vaikutuksista on useita. Toisten näkemysten mukaan Internet itsessään sisältää sananvapautta edistäviä tai heikentäviä tekijöitä, toiset taas näkevät sen puhtaasti arvoneutraalina teknologiana. Mäkinen (2006) on sitä mieltä, että "Internet on muuttanut ihmisen käsitystä oikeasta ja väärästä, tai ainakin oikean ja väärän tapaa olla". Suoanttila-Tuuva (2006) taas on sitä

mieltä, että Internet ei muuta sananvapauden käsitteitä, mutta se muuttaa sen toteutumista antamalla reaaliset mahdollisuudet yhä useammalle.

Vaikka Internetin on toivottu mahdollistavan entistä tasa-arvoisempi viestintä ja sitä myöten parantavan demokratian toteutumista, näyttää ainakin toistaiseksi siltä, ettei se ole tässä onnistunut. Sen sijaan se on korostanut yksilön asemaa sekä viestijänä, että tiedon vastaanottajana. Samalla se on vienyt sananvapautta vähitellen kohti amerikkalaista sananvapausnäkemystä. Äärimmillään tämä muutos näkyy ns. ”kyberliberarisessa” suhtautumisessa, jossa kaikki sananvapauden rajoitukset nähdään puuttumisena yksilön oikeuksiin. Vaikka lainsäädäntö onkin, ainakin jossain määrin onnistunut kieltämään digitaalisen materiaalin laittoman kopioinnin ja levittämisen, ovat helppous ja yleisyys muuttaneet kuluttajien asenteita. Monien mielestä ”kaikki mikä on Internetissä, on vapaata riistaa”. Rajoittamiset tulkitaan sananvapauden rajoittamiseksi, josta seuraa närkästymistä. (Mäkinen, 2006. s. 68)

Internet on tuonut takaisin sananvapauskeskusteluun myös sensuurin käsitteen. Digitaalisissa verkoissa liikkuu rajattomasti informaatiota, josta osa on sekä laitonta että haitallista, esimerkkinä vaikkapa haittaohjelmat, terrorismi ja lapsiporno. Näiden estämiseksi on kehitelty erilaisia esto- ja suodatusohjelmia. Ongelma on kuitenkin, että johtuen Internetin teknologiasta, voidaan samoja suodatusohjelmia ja -keinoja käyttää myös esimerkiksi opposition kukistamiseen tai tiedon saamisen haittaamisen autoritäärisissä valtioissa. Keskustelu sensuurista nähdäänkin usein periaatteellisena ja se on usein hyvin teknologiasidonnaista. Voidaankin sanoa, että siinä missä ennen sensuroinnin kohteesta nousi kohu, nykyään kohu nousee itse sensuroinnista. (Opetusministeriö, 2006, s. 7)

Sananvapauden rajoittamisen kannalta Internet on viestintävälineenä globaali, säätelämätön ja vapaa. Sillä ei ole omistajia, eikä kaikkia sitovia yhteisiä pelisääntöjä (Kasvi, 2008, 86). Yritykset säädellä Internetin toimintaa säädösten avulla, ovat toistaiseksi onnistuneet vain osittain. Toisaalta tämä avaa esimerkiksi oppositioliikkeille mahdollisuuden toimia. Toisaalta uhkakuvana on nähty, että Internetin sääntely tulee karkaamaan valtioilta, mikäli nämä eivät sitä halua tai pysty ottamaan. Tulevaisuudessa sananvapauden tärkeimmät linjanvedot saatetaan tehdä teknologiassa, koodissa, liiketoimintamalleissa ja kuluttajien kollektiivisten toimenpiteiden kautta tuomioistuinten tai Julkisen sanan neuvoston sijaan (Huovinen, 2010, Lessig, 2000).

Sananvapauskeskustelu pyörii yhä enenevässä määrin teknologian ympärillä – sen miten sananvapautta säädellään Internetissä teknisesti tai miten Internet mahdollistaa sananvapauden leviämisen. Tämän vuoksi sananvapauden turvaaminen jatkossa tarvitsee omia ”kyberlakimiehiä” (cyberlawyers), jotka ymmärtävät teknologisten ratkaisujen vaikutukset sananvapauteen. (Huovinen, 2010, s. 144, Balkin 2004, s. 6).

Tässä työssä on vain raapaistu pintaa ja luotu hyvin pinnallinen pyyhkäisy sekavasta ja erittäin monimutkaisesta ja tulkinnanvaraisesta aiheesta. Jatko-tutkimuksen aiheita löytyy useita. Fokusta tarkentamalla ja vaihtamalla, voidaan lähes jokaiseen tässä työssä käsiteltyyn aihepiiriin kaivautua syvemmälle.

Esimerkiksi Internet-sensuuri, sen ilmeneminen ja toteutuminen käytännössä ovat erittäin mielenkiintoinen ja laaja aihe. Myös Internetin, tekijänoikeuksien ja sananvapauden välistä suhdetta olisi mahdollista tutkia vieläkin tarkemmin.

Internetin ja sananvapauden suhde on edelleen käymistilassa ja vaikka aiheesta on käyty vilkasta debattia, on siinä edelleen erittäin runsaasti avoimia kysymyksiä ja näkökulmia. Internet muuttuu ja samalla se muuttaa myös käsityksiä sananvapaudesta.

Balkin (2004) vertaa oikeuksia taistelukenttään:

Rights are not simply a fixed set of protections that the state affords or fails to afford. Rights are a terrain of struggle in a world of continuous change-a site of ongoing controversies, a battleground where the shape and contours of the terrain are remade with each victory. (Balkin 2004, 57)

Internet on tällä taistelukentällä vielä varsin uusi mutta tehokas ase, jota kaikki osapuolet käyttävät häikäilemättä omiin tarkoituksiinsa ja omien näkemystensä tueksi. Vain tulevaisuus tulee näyttämään mihin tilanne viimein muotoutuu ja millaiseksi se tulee taistelukentän - eli sananvapauden - jättämään.

LÄHTEET

- HE 309 / 1993, *Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta*. Haettu 24.4.2013 osoitteesta: [http://finlex.fi/fi/esitykset/he/1993/19930309?search\[type\]=pika&search\[pika\]=%22309%2F1993%22](http://finlex.fi/fi/esitykset/he/1993/19930309?search[type]=pika&search[pika]=%22309%2F1993%22)
- Balkin, J. (2004). Digital speech and democratic culture: a theory of freedom of expression for the information society. *New York University Law Review*. Vol. 79:1
- Bambauer, D. E. (2013), *Censorship v3.1. Internet Computing, IEEE, 17, issue3.*
- Bitso, C., Fourie, I., Bothma, T. (2012). *Trends in transition from classical censorship to Internet censorship: selected country overviews*. Haettu 24.4.2013 osoitteesta http://www.ifla.org/files/assets/faife/publications/spotlights/1%20Bits_o_Fourie_BothmaTrendsInTransiton.pdf
- Burnett, R., Marshall, P.D, 2003. *Web Theory. An introduction*. Routledge, London, New York.
- Effi, Electronic Frontier Finland, *verkkosivusto*. Haettu 7.5.2013 osoitteesta <http://www.effi.org/sananvapaus/>
- EIT, *Tapaus Times Newspapers Ltd (n:ot 1-2)*, 10.3.2009.
- Ekholm, K., Karhula, P. (2012), *Unessakävelyllä valvontayhteiskuntaan. Kymmenen trendiä jotka meidän on tunnettava*. Haettu 25.4.2013 osoitteesta http://www.sananvapausjasensuuriverkkoaikana.com/artikkelit/pdf/Lo_ppuraportti_suomi_180912.pdf
- Ekholm, K. (2010). *Kirjastot ovat palaessaankin kauniita*. BTJ Finland Oy, Hansaprint, Vantaa.
- Euroopan ihmisoikeussopimus, 10. artikla.
- Flanagin, A., Flanagin C. & Flanagin J. (2010). Technical code and the social construction of the internet. *New Media & Society* 12, 179-196.
- Geiger, S. R., (2009) Does Habermas Understand the Internet? The Algorithmic Construction of the Blog/Public Sphere. *Gnovis Journal*, Volume 10 Issue 1, Fall 2009
- Gerhards J, Schäfer, M.S., (2010). Is the Internet a better public sphere? Comparing old and new media in the USA and Germany. *New media and society*, 12(1), 143-160.
- Google, *avoimuusraportti*. Haettu 15.5.2013 osoitteesta <http://www.google.com/transparencyreport/>
- Habermas, J. (2010). Julkisuus. Teoksessa Pietilä, V. (toim.). *Julkisot, yleisöt ja media*. Tampereen Yliopistopaino – Juvenes Print. Tampere 2010. 163-173.
- Hamade, S.N. (2008). Internet Filtering and Censorship. Teoksessa Shahram Latifi (toim.) *International Convergence of Information Technology*, April 7-9, 2008, Las Vegas, Nevada.
- Hannula I., Neuvonen, R. (2011). Internetin keskustelupalstan ylläpitäjän vastuu rasistisesta aineistosta. *Lakimies* 3/2011, s. 527-548

- Harju, S. (2012). *Hauras tasapaino. Sananvapaudesta, yksityiselämän ja kunnian suojasta sekä lähdesuojasta joukkoviestinnässä*. Maisteritutkielma, Lapin Yliopisto, Rikosoikeus.
- Hartley, T.C. (2010). 'Libel tourism' and conflict of laws., *International and Comparative Law Quarterly*, Vol 59, Issue 1, January 2010.
- Heinonen, R. (2008). Arjen yhteiskunnassa ei ole yksityisyyttä. Teoksessa Karhula, P (toim.), *Paratiisi vai Panoptikon? Näkökulmia ubiikkiyhteiskuntaan*. (s. 162-191), Eduskunnan kirjaston julkaisuja, Helsinki. Edita Prima Oy.
- Huovinen, S. (2008). Medianvapaus sananvapauten perustuvana oikeusperiaatteena. *Lakimies* 5/2008, s. 747-772.
- Huovinen, S. (2010). Matkalla sananvapauden yhteiskäyttöiseen ulottuvuuteen. *Lakimies* 2/2010, s. 143-159.
- Immi.is., *Icelandic Modern Media Initiative*., Haettu 12.9.2013 osoitteesta <https://immi.is/index.php/projects/immi>
- Journalistilehti.fi, *Sananvapauden paratiisisaari*. 20/2012. Haettu 7.9.2013 osoitteesta <http://www.journalistiliitto.fi/journalisti/lehti/2012/20/artikkelit/sananvapauden-paratiisisaari/>
- Karhula, P. (2008a). Google or not to Google?. *Signum* 2008:6. Haettu 30.4.2013 osoitteesta <http://ojs.tsv.fi/index.php/signum/article/view/3486/3236>
- Karhula, P. (2008b). Sähköpaimen – kansalainen ubiikkiyhteiskunnan varjossa. Teoksessa Karhula, P (toim.), *Paratiisi vai Panoptikon? Näkökulmia ubiikkiyhteiskuntaan*. (s. 11-70), Eduskunnan kirjaston julkaisuja, Helsinki. Edita Prima Oy.
- Kasvi, J. (2008). Koodi on lakia vahvempi. Teoksessa Karhula, P (toim.), *Paratiisi vai Panoptikon? Näkökulmia ubiikkiyhteiskuntaan*. (s. 83-97), Eduskunnan kirjaston julkaisuja, Helsinki. Edita Prima Oy.
- KHO: 2013: 136, 26.8.2013/2623. Diaarinumero 1768/3/11
- Koulu, R. (2012). Jokakodin laajakaista – pääsy internetiin perusoikeutena. *Lakimies* 2/2012, s. 208-302.
- Kortteinen, J. (1996), Sananvapaus ihmisoikeutena. Teoksessa Nordenstreng, K. (toim.) *Sananvapaus*. Juva, 1996. WSOY, s. 32-88.
- Kunelius, R. 2007. "Anteeksi vaan Voltaire". Muhammed-pilakuvat, sananvapaus ja journalismi. Teoksessa *Journalismikritiikin vuosikirja 2007*. Tiedotustutkimus 1/2007, s. 20-41.
- Kämäräinen, T. (2002). *Sananvapauden ongelmia*. Filosofian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.
- Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä. 460/2003.
- Lessig, L. (2000). Code Is Law. *Harvard Magazine*, February-January 2000. Haettu 5.5.2013 osoitteesta: <http://harvardmagazine.com/2000/01/code-is-law-html>
- Lindblom, T. (2009). *Uuden median murros Alma Mediassa, Sanoma Osakeyhtiössä ja Yleisradiossa 1994-2004*. Juvenes Print/ Tampereen Yliopistopaino Oy, Tampere.

- Lokki, J. (2012), *Kommunikaatio ja Internet. Media murroksessa – merkityksiä ja arviointeja*. Liiketaloustieteen ja markkinoinnin pro gradu tutkielma. Turun yliopisto.
- Mill, J.S., (1982), *Vapaudesta*. Librum, Helsinki.
- Mylly, T. (2004). Tekijänoikeuden ideologiat ja myytit. *Lakimies* 2/2004, s. 228-254.
- Mäkinen, O. (2006). *Internet ja etiikka*. BTJ kirjastopalvelu. Gummerrus Kirjapaino Oy. Vaajakoski.
- Mäkinen, O. (2009). Informaatiolukutaidon etiikkaa. *Signum* 3:2009. Haettu 24.4.2014 osoitteesta <http://ojs.tsv.fi/index.php/signum/article/view/3510/3260>
- Mäntylä, J. (2007). *Totuus markkinoilla. Liberalistinen lehdistöteoria ja John Stuart Mill*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.
- Neuvonen, R. (2005). *Sananvapaus, joukkoviestintä ja sääntely*. Gummerrus Kirjapaino Oy, Jyväskylän. Talentum, Helsinki.
- Neuvonen, R. (2012). *Sananvapaus*. Hansaprint Oy, Vantaa.
- Nikkanen, H. (2012). *Verkko ja vapaus*. Into Kustannus Oy, InPrint, Riika.
- Nordenstreng, K. (1996). Katsomosta areenalle. Kansalaisen paluu sananvapauden haltijaksi. Teoksessa Nordenstreng, K. (toim.) *Sananvapaus*. Juva, 1996. WSOY
- Nordenstreng, K. , Lehtonen, J. (1998). Hyvän ja pahan kierrätystä. Viestinnän etiikan perusteita. Teoksessa Kivikuru & Kunelius (toim.), *Viestinnän jäljillä*. WSOY 1998, 253-272.
- Numminen, M. (2011). *Sananvapaus ja Internet. Sananvapauden kahden perusfunktion toteutuminen internetissä*. Viestintätieteiden pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopisto.
- OECD (2011), *OECD Guide to Measuring the Information Society 2011*, OECD Publishing. Haettu 21.4.2013 osoitteesta <http://www.oecd.org/internet/ieconomy/oecdguidetomeasuringtheinformationssociety2011.htm>
- Oesch, R. (2005). Tekijänoikeudet ja perusoikeusnäkökulma. *Lakimies* 3/2005., s. 351-376.
- Oksanen, V. (2008). Kansalaisjärjestöt ja ubiikkiyhteiskunta – kuuleeko kukaan? Teoksessa Karhula, P (toim.), *Paratiisi vai Panoptikon? Näkökulmia ubiikkiyhteiskuntaan*. (s. 98-116), Eduskunnan kirjaston julkaisuja, Helsinki. Edita Prima Oy.
- Ollila, R. (2002). Sananvapaus ja yksityisyyden suoja tietoverkoissa. *Lakimies* 3/2002, s. 430-435)
- Ollila, R. (2004). *Sananvapaus*. Tietosanoma Oy, RT-Print Oy, Pieksämäki.
- Ollila, R. (2011). Vankeutta kunnianloukkauksista. *Lakimies* 2/2011, s. 365-386.
- Opetusministeriö, (2006), *Turvallisten sisältöjen valikointi ja arviointi. Tietoa verkkosisältöjen teknisistä suodatin- ja estojärjestelmistä. Opetusministeriön työryhmän muistioita ja selvityksiä 2006:8*, Yliopistopaino, 2006.
- Palfrey, J. (2010). Four phases of Internet Regulation. *Social Research*, 3, 981-996.

- Pihlajarinne, T. (2011). Keskustelupalstojen ylläpitäjien vastuu: Eu-sääntelystä kansalliseen oikeuteen – sananvapausrikokset ja tekijänoikeusrikos. *Lakimies* 6/2011. s. 1192-1214.
- Räsänen, J. (2002). Tietoyhteiskunta ja demokratia - katsauksia uhkiin ja mahdollisuuksiin. Teoksessa Viherä, M-L, (toim.), 2002, *Tietoyhteiskuntaa ymmärtämään*, Helsingin Yliopisto, Soneran tietoyhteiskuntayksikkö. (s. 220-243) Haettu 24.5.2013 osoitteesta <http://hdl.handle.net/10224/3679>
- Saarenpää, A. (2011). Oikeusinformatiikka. Teoksessa Niskanen, M (toim.). *Oikeusjärjestys. Osa 1. 7. täydennetty painos*. (s. 411-535). Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja, sarja C 56. Rovaniemi 2011.
- Savola P (2013). *Internet-operaattori perusoikeuksien subjektina ja objektina*. Oikeustieteellisen tiedekunnan pro gradu -tutkielma, Helsingin Yliopisto. Haettu 5.5.2013 osoitteesta <http://hdl.handle.net/10138/38179>
- Savola, P. (2012) *Internet-operaattoreihin kohdistetut tekijänoikeudelliset estomääräykset erityisesti vertaisverkkopalvelun osalta*. Lisensiaatintutkimus. Aaltoyliopisto, Sähkötekniikan korkeakoulu. Tietoliikenteen- ja tietoverkkotekniikan laitos.
- Suoanttila-Tuuva, H. (2000). *Sananvapaus verkkojulkaisemisessa. Internetin haasteita journalismille*. Viestintätieteiden pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitos.
- Tiilikka, P. (2012). Päätoimittajan vastuu yleisön tuottamasta verkkosisällöstä. *Lakimies* 1/2012. s. 53-78.
- Tieteen termipankki*. Haettu 23.4.2013 osoitteesta <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:sananvapaus>
- Viestintävirasto (2012), *Katsaus Viestintäviraston toimintaympäristöön 2012-2016..* Haettu 15.4. osoitteesta https://www.viestintavirasto.fi/attachments/Vivi_toimintaymparistokat_saus_2012_2016.pdf
- Yle.fi. (2010) *Google lopetti sensuroinnin Kiinassa*. Haettu 3.5.2013 osoitteesta http://yle.fi/uutiset/google_lopetti_sensuroinnin_kiinassa/5532675